

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Third Year (Sem. VI)

राज्यशास्त्र

मानवी संसाधन

Paper No. : AS 40

Credit : 03

Periods : 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे:

01. विद्यार्थ्यांमध्ये मानव संसाधन विकासाविषयी अभिरूची वाढविणे.
02. मानव संसाधन विकासातील लोकसंख्या सद्यस्थिती भारतातील बेरोजगारी इ. समस्याविषयी माहिती करून देणे.
03. भारत सरकार मानव संसाधन विकासासाठी राबवित असणाऱ्या योजना विषयी माहिती करून देणे.
04. मानव संसाधन विकासासाठी आवश्यक असणारे विविध दृष्टिकोन याची माहिती करून देणे.

निष्पत्ती :

01. विद्यार्थ्यांमध्ये मानव संसाधन विकासाविषयी माहिती होईल.
02. मानव संसाधन विकासातील भारतीय लोकसंख्या, सद्यस्थिती व विविध समस्या यांची विद्यार्थ्यांना जाणिव होईल.
03. मानव संसाधन विकासासाठी भारत सरकार कडून राबविण्यात येणाऱ्या योजनांची माहिती होईल.
04. मानव संसाधन विकासाविषयीचे प्रश्न स्वार्था परीक्षेत विद्यार्थी सहजपणे सोडवितील.

अभ्यासक्रम घटक

- 1. भारतातील मानव संसाधन विकास -** भारतातील लोकसंख्येची सद्यस्थिती, संख्यात्मक स्वरूप, आकारमान आणि वाढ, लिंग, वय, नागरी आणि ग्रामीण) आणि गुणात्मक स्वरूप (शिक्षण व आरोग्य विषयक काळजी), लोकसंख्याविषयक धोरण आणि 2050 पर्यंतच्या योजना, आधुनिक समाजातील मानव संसाधन नियोजनाचे महत्त्व आणि गरज, मानव संसाधन योजनांमध्ये अंतर्भूत असलेले घटक आणि कारणीभूत गोष्टी, भारतातील बेरोजगारीचे स्वरूप, प्रकार आणि समस्या. भारतातील सेवा योजनांचा कल, विभिन्न विभागातील व क्षेत्रातील कुशल कामगारांची मागणी, दर मनुष्यबळ विकासाकरिता कार्यरत असलेल्या शासकीय आणि स्वयंसेवी संघटना उदा. एनसीईआरटी, एनआयईपीए, विद्यापीठ अनुदान आयोग, मुक्त विद्यापीठ, आययएमसी इत्यादी. मानव संसाधन विकासाशी संबंधित समस्या आणि बाबी, शासनाचे नोकरी विषयक धोरण आणि न्यू बेरोजगारी कमी करण्यासाठी विविध योजना.
- 2. शिक्षण -** मानव संसाधन विकासाचे आणि सामाजिक बदलाचे साधन म्हणून शिक्षणाचा विचार भारतातील (पूर्व प्राथमिक ते उच्च शिक्षण) शिक्षण प्रणाली (शिक्षणाचे सार्वत्रिकरण) शिक्षणाचे व्यावसायिकरण, दर्जावाढ, गळतीचे प्रमाण इत्यादी) समस्या आणि प्रश्न, मुलींकरिता शिक्षण सामाजिकदृष्ट्या व आर्थिकदृष्ट्या गरीब वर्ग अधू, अल्पसंख्यांक, कौशल्य शोध इत्यादी.
- 3. व्यावसायिक शिक्षण -** मानव संसाधन म्हणून व्यावसायिक शिक्षणाचा विचार, व्यावसायिक तंत्र

17

शिक्षण भारतातील विशेष महाराष्ट्रातील सद्यस्थिती, शिक्षणप्रणाली व प्रशिक्षण शासकीय धोरणे, योजना व कार्यक्रम - समस्या, प्रश्न व त्यावर मात करण्यासाठी प्रयत्न व्यावसायिक आणि तंत्र, शिक्षण भारतातील विशेषत महाराष्ट्रातील सद्यस्थिती शिक्षणप्रणाली व प्रशिक्षण शासकीय धोरणे, योजना व कार्यक्रम समस्या प्रश्न व त्यावर मात करण्यासाठी प्रयत्न व्यावसायिक आणि तंत्र शिक्षणाचा प्रसार, विनिमय करणाऱ्या आणि अधिस्वीकृती देणाऱ्या संस्था.

4. मानव संसाधन विकासाचे साधन म्हणून व्यावसायिक शिक्षणाचा विचार, जीवनविषयक आकडेवारी जागतिक आरोग्य संघटना- उद्देश, रचना कार्ये व कार्यक्रम, भारतामध्ये शासनाची आरोग्य विषयक धोरणे, राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान.

5 ग्रामीण विकास - पंचायत राज व्यवस्थेला अधिकार प्रदान करणे, ग्राम पंचायत आणि ग्रामविकासातील तिची भूमिका जमीन सुधारणा व विकास ग्रामविकासातील सहकारी संस्थांची भूमिका, ग्रहनिर्माण व दळणवळण, राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना.

*** संदर्भ ग्रंथ :**

01. भारतातील मानव संसाधन विकास -	अमोल लक्ष्मण घोडके
02. मानव संसाधन विकास आणि मानवाधिकार-	रंजन कोळंबे
03. मानव संसाधन विकास आणि मानवी हक्क -	मिना चौधरी
04. मानव संसाधन विकास आणि मानवी हक्क -	नितीन देशपांडे.
05. मानव संसाधन विकास -	यु. सी. गुप्ता